

به عنوان مرکز تسویه الکترونیکی بین بانک‌های کشور از تحولات مهم این بخش در سال ۱۳۸۷ بود. همچنین، مقدمات قانونی و اجرایی لازم برای راه‌اندازی سامانه‌های پایاپای الکترونیکی (پایا) و تسویه اوراق بهادار الکترونیکی (تابا) و ایجاد مرکز کنترل و نظارت اعتبارات (مکنا) در این سال فراهم گردید.

در سال ۱۳۸۷، حوزه نظام‌های پرداخت کشور شاهد توسعه چشمگیری بود. انتشار ایران‌چک توسط بانک مرکزی و جایگزینی آن به جای چک‌پول‌های صادر شده توسط بانک‌ها (شامل بانک‌چک و ایران‌چک)، رشد کمی و کیفی ابزارها، امکانات و خدمات پرداخت الکترونیکی، توسعه فعالیت مرکز «شتاب» و «سامانه تسویه ناخالص آنی (ساتنا)^(۱)»

کادر شماره ۱۳- راه‌اندازی سامانه‌های پایا، تابا و مکنا

پایاپای الکترونیکی (پایا)

پایاپای الکترونیکی (پایا) زیرساخت اصلی مبادلات پولی بین‌بانکی؛ حسابی برای پرداخت‌های انفرادی کوچک و همچنین، پرداخت‌های جمعی انبوه به شمار آمده و ستون فقرات حواله‌ها و انتقال وجه بین‌بانکی را در کشور تشکیل می‌دهد. «پایا» به‌گونه‌ای طراحی شده که می‌تواند دستور پرداخت‌های متعدد را از طرف بانک‌ها دریافت، پردازش و برای انجام به بانک‌های مقصد ارسال نماید. متناظراً بانک‌ها نیز می‌توانند دستور پرداخت‌های مشتریان خود را به صورت انفرادی یا انبوه دریافت و برای پایاپای و انجام در بانک‌های مقصد به «پایا» ارسال کنند. سامانه پایاپای الکترونیکی در درون خود دارای دو هسته جداگانه «انتقال اعتبار» و «برداشت مستقیم» است که ارائه خدمات پرداخت و برداشت را برای بانک‌ها میسر می‌سازند. راه‌اندازی «پایا» که پرداخت‌های بانکی را به دو صورت حواله و برداشت مستقیم انجام می‌دهد، از ابتدای سال ۱۳۸۷ به عنوان بخشی از طرح نظام جامع پرداخت، در دستور کار بانک مرکزی قرار گرفت.

سامانه تسویه اوراق بهادار الکترونیکی (تابا)

سامانه تسویه اوراق بهادار الکترونیکی (تابا) سامانه‌ای الکترونیکی است که پذیرش، نگهداری، راهبری و پردازش تبادلات و تسویه اوراق بهادار را انجام می‌دهد. این سامانه یکی دیگر از ارکان طرح نظام جامع پرداخت در کشور است. با راه‌اندازی این سامانه انتشار و ثبت معاملات مربوط به انواع اوراق بهادار شامل اوراق مشارکت دولتی و بانک مرکزی، گواهی سپرده‌های ویژه بانک مرکزی و سایر اوراق بهادار به تشخیص بانک مرکزی به صورت تمام الکترونیکی انجام خواهد شد. همچنین، «تابا» نقش مهمی را در تسهیل مبادله وجوه بین‌بانکی در ساتنا از طریق امکان تامین نقدینگی از محل مبادله یا وثیقه‌سپاری اوراق بهادار بر عهده خواهد داشت. به عبارت دیگر، «تابا» به عنوان ساز و کار احتیاطی در مدیریت نقدینگی بانک‌ها نقش مهمی را ایفا خواهد کرد. بنابراین، سیستم تسویه اوراق بهادار الکترونیکی به نوبه خود به تسهیل مبادلات بین‌بانکی و گسترش بازار بین‌بانکی کشور کمک خواهد کرد.

مرکز کنترل و نظارت اعتبارات (مکنا)

ایجاد پایگاه داده متمرکز تسهیلات در کل شبکه بانکی پیش‌نیاز ایجاد نظام شناسایی جامع مشتری و تشکیل پایگاه داده اطلاعات مشتریان است. ایجاد مرکز کنترل و نظارت اعتبارات بر طبق بند ۵ ماده ۴۳ بسته سیاستی- نظارتی سیستم بانکی در سال ۱۳۸۷ گام مهمی در جهت ایجاد پایگاه مزبور بود. «مکنا» مرکزی برای ثبت، نگهداری و به‌روزرسانی تمام اطلاعات اعتباری خرد و کلان مشتریان بانک‌ها محسوب می‌گردد. این مرکز در فاز اول برای ثبت اطلاعات مشتریان مربوط به درخواست کارت خرید اعتباری فعالیت می‌کند و با گسترش فعالیت خود در سال‌های آتی تمام اطلاعات مشتریان بانک‌ها را در بر خواهد گرفت. هدف از ایجاد «مکنا» حل مشکلات حوزه اعتباری بانک‌ها از طریق تبدیل سیستم جزیره‌ای اطلاعات مشتریان در بانک‌ها به یک سیستم یکپارچه است.

۱۷-۱- پرداخت نقدی

۱۷-۱-۱- اسکناس و مسکوک

به ۲۰۷/۳ هزار میلیارد ریال رسید. رقم اسکناس و مسکوک در دست اشخاص (با احتساب ایران‌چک بانک مرکزی) با ۹۷/۴ درصد رشد از ۷۹۹۰۹ میلیارد ریال در پایان سال ۱۳۸۶ به ۱۵۷۷۶۴ میلیارد ریال در پایان سال ۱۳۸۷ بالغ گردید. بر این اساس، نسبت اسکناس و مسکوک در دست اشخاص به تولید ناخالص داخلی (به قیمت‌های جاری) معادل ۴/۷ درصد بود که ۱/۹ واحد درصد نسبت به سال ۱۳۸۶ افزایش نشان می‌دهد. همچنین، سهم اسکناس و مسکوک در دست اشخاص از پول (M1) و نقدینگی (M2) در پایان سال ۱۳۸۷ به ترتیب معادل ۳۰/۰ و ۸/۳ درصد بود که ۱۵/۱ و ۳/۴ واحد درصد نسبت به پایان سال ۱۳۸۶ افزایش نشان می‌دهد. بر این اساس، مبلغ اسکناس و مسکوک در دست اشخاص به ازای هر فرد در سال ۱۳۸۷ معادل ۲۱۷۴ هزار ریال بود که نسبت به سال قبل، ۹۴/۶ درصد رشد دارد.

در سال ۱۳۸۷، بانک مرکزی برای رفع مشکلات ناشی از رواج روزافزون چک‌پول‌های صادره توسط بانک‌ها - که تا حد زیادی جایگزین اسکناس شده و در نتیجه موجب خدشه‌دار شدن حق انحصاری بانک مرکزی در خصوص انتشار اسکناس شده بود- و تسهیل بیشتر مبادلات در کشور، براساس تصویب‌نامه شماره ۲۰۱۷۱۲/ت-۳۹۳۰۵ هـ مورخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۱ هیات وزیران، اقدام به چاپ و انتشار ایران‌چک‌های بانک مرکزی و جایگزینی آنها به جای چک‌پول‌های صادر شده توسط بانک‌ها نمود. بانک مرکزی تا پایان سال ۱۳۸۷ مبلغ ۱۱۰ هزار میلیارد ریال ایران‌چک منتشر کرد. با لحاظ نمودن ایران‌چک‌های بانک مرکزی در آمار اسکناس و مسکوک منتشر شده، کل مبلغ اسکناس و مسکوک منتشره در این سال

جدول ۱۷-۱- اسکناس و مسکوک در دست اشخاص و نسبت آن به متغیرهای کلان

مبلغ (میلیارد ریال)	درصد تغییر سالانه	سهم از پول (درصد)	سهم از نقدینگی (درصد)	نسبت به تولید ناخالص داخلی (درصد)	مبلغ به ازای هر فرد (هزار ریال)
۱۳۸۳	۴۴۷۷۲	۱۵/۶	۱۷/۷	۶/۵	۶۵۵
۱۳۸۴	۵۰۶۷۶	۱۳/۲	۱۵/۹	۲/۷	۷۳۰
۱۳۸۵	۶۱۴۵۲	۲۱/۳	۱۴/۸	۲/۷	۸۷۲
۱۳۸۶	۷۹۹۰۹	۳۰/۰	۱۴/۹	۲/۸	۱۱۱۷
۱۳۸۷ (۱۱)	۱۵۷۷۶۴	۹۷/۴	۳۰/۰	۴/۷	۲۱۷۴

۱- علت رشد زیاد مبلغ اسکناس و مسکوک در دست اشخاص در سال ۱۳۸۷، انتشار ایران‌چک بانک مرکزی و جایگزینی آن به جای چک‌پول‌های صادره توسط بانک‌ها - که تا حد زیادی جایگزین اسکناس شده بودند- و احتساب آن در اسکناس منتشر شده توسط بانک مرکزی می‌باشد.

۱۷-۱-۲- سپرده‌های دیداری

در پایان سال ۱۳۸۶ به ۹/۴ درصد در پایان سال ۱۳۸۷ کاهش یافت. نسبت سپرده‌های مزبور به پول، نقدینگی و تولید ناخالص داخلی (به قیمت‌های جاری) در سال ۱۳۸۷ به ترتیب به ۷۰، ۱۹/۳ و ۱۰/۹ درصد رسید. میزان سپرده دیداری به ازای هر فرد در سال ۱۳۸۷، ۵۰۶۶ هزار ریال بود که نسبت به سال ۱۳۸۶، ۲۰/۵ درصد کاهش داشته است. مجموعه تحولات مزبور در خصوص اسکناس و مسکوک در دست اشخاص و سپرده‌های دیداری طی سال ۱۳۸۷ موجب شد حجم پول ۱/۹ درصد کاهش یابد و به ۵۲۵۴۸۳ میلیارد ریال در پایان این سال برسد.

میزان سپرده‌های دیداری در پایان سال ۱۳۸۷ به ۳۶۷۷۱۸ میلیارد ریال رسید که نسبت به سال ۱۳۸۶، ۱۹/۳ درصد (معادل ۸۸۰۸۰ میلیارد ریال) کاهش نشان می‌دهد. یکی از دلایل عمده کاهش مذکور، ممنوعیت بانک‌ها از انتشار چک‌پول و جایگزینی آنها با ایران‌چک بانک مرکزی بود. بر این اساس، مبلغ خالص چک‌های صادره بانک‌ها^(۱) (پس از کسر پرداخت چک‌های صادره سایر بانک‌ها) با ۱۰۲۰۳۵ میلیارد ریال کاهش از ۱۳۶۵۰۱ میلیارد ریال در پایان سال ۱۳۸۶ به ۳۴۴۶۷ میلیارد ریال در پایان سال ۱۳۸۷ رسید. بدین ترتیب، سهم رقم مزبور از سپرده‌های دیداری بانک‌ها از ۲۹/۹ درصد

جدول ۱۷-۲- سپرده‌های دیداری و نسبت آن به متغیرهای کلان

مبلغ به ازای هر فرد (هزار ریال)	نسبت به تولید ناخالص داخلی (درصد)	سهم از نقدینگی (درصد)	سهم از پول (درصد)	درصد تغییر سالانه	مبلغ (میلیارد ریال)	
۳۰۴۴	۱۴/۳	۳۰/۳	۸۲/۳	۱۶/۵	۲۰۸۰۴۳	۱۳۸۳
۳۸۵۱	۱۴/۴	۲۹/۰	۸۴/۱	۲۸/۵	۲۶۷۲۴۴	۱۳۸۴
۵۰۰۹	۱۵/۶	۲۷/۵	۸۵/۲	۳۲/۱	۳۵۳۰۹۲	۱۳۸۵
۶۳۷۲	۱۵/۹	۲۷/۸	۸۵/۱	۲۹/۱	۴۵۵۷۹۸	۱۳۸۶
۵۰۶۶	۱۰/۹	۱۹/۳	۷۰/۰	-۱۹/۳	۳۶۷۷۱۸	۱۳۸۷

۱۷-۲- نظام تصفیه چک

تحویلی به اتاق پایاپای اسناد بانکی طی سال ۱۳۸۷، از نظر ارزش ۳۲۰ هزار میلیارد ریال و از نظر تعداد ۳۰۵ میلیون برگ بود. بدین ترتیب، تعداد و ارزش مبادلاتی که از طریق ایران‌چک‌های صادره توسط بانک‌ها انجام پذیرفت به ترتیب با ۵۳/۵ و ۴۹/۷ درصد کاهش نسبت به سال ۱۳۸۶ مواجه شد. بر این اساس، میانگین مبلغ هر مبادله انجام شده از این طریق در سال ۱۳۸۷ معادل ۱۰۴۹ هزار ریال بود که نسبت به رقم سال قبل (۹۷۰ هزار ریال) ۸/۱ درصد افزایش نشان می‌دهد. همچنین، تعداد و ارزش مبادلات انجام شده به ازای هر فرد در سال ۱۳۸۷ به ترتیب ۴/۲ بار و ۴۴۰۶ هزار ریال بود.

در سال ۱۳۸۷، در مجموع بیش از ۴۸۲ میلیون برگ انواع چک با ارزشی برابر ۸۴۶۹ هزار میلیارد ریال در اتاق‌های پایاپای اسناد بانکی سراسر کشور مبادله گردید. انتشار ایران‌چک‌های بانک مرکزی و جایگزینی آن با چک‌پول‌های صادره توسط بانک‌ها در سال ۱۳۸۷، به دلیل شباهت کاربرد این ابزار جدید با اسکناس در معاملات و عدم نیاز به پایاپای نمودن آن در مقایسه با چک‌پول‌های بانک‌ها، موجب کاهش تعداد مبادلات انجام شده در این مراکز شد. حجم کل ایران‌چک‌های

۱- این رقم شامل رسوب انواع چک (بجز چک‌های جاری اشخاص) شامل چک‌های رمزدار، تضمینی، مسافرتی و چک‌پول‌های صادره توسط بانک‌ها می‌باشد.

۲۸۵۹۵ هزار ریال) به میزان قابل توجهی (۶۱/۰ درصد) افزایش یافته است. همچنین، تعداد و ارزش مبادلات انجام شده از این طریق به ازای هر فرد در سال ۱۳۸۷ به ترتیب ۲/۴ بار و ۱۱۲۲۷۰ هزار ریال بود. وضعیت موجود می‌تواند نشان‌دهنده استفاده از چک‌های عادی برای پرداخت مبالغ بالاتر در مقایسه با ابزارهایی مانند اسکناس و ایران چک بانک مرکزی باشد.

نسبت ارزش کل مبادلات انجام شده در اتاق پایاپای اسناد بانکی به تولید ناخالص داخلی (به قیمت‌های جاری) در سال ۱۳۸۷ معادل ۲/۵ بود که در مقایسه با رقم سال قبل (۲/۸) کاهش یافته است. نسبت مزبور برای ایران چک‌ها و چک‌های عادی به ترتیب ۰/۱ و ۲/۴ بود.

جدول ۱۷-۳- تعداد و ارزش مبادلات در اتاق پایاپای اسناد بانکی

درصد تغییر		مبلغ (هزار میلیارد ریال)			درصد تغییر		تعداد (میلیون)		
۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵
۵/۳	۴۵/۱	۸۴۶۹	۸۰۴۲	۵۵۴۲	-۴۷/۳	۵۱/۵	۴۸۲	۹۱۵	۶۰۴
-۴۹/۷	۱۲۴/۷	۳۲۰	۶۳۶	۲۸۳	-۵۳/۵	۸۶/۹	۳۰۵	۶۵۶	۳۵۱
۱۰/۰	۴۰/۸	۸۱۴۹	۷۴۰۶	۵۲۵۹	-۳۱/۷	۲/۴	۱۷۷	۲۵۹	۲۵۳

۱۷-۳- نظام پرداخت الکترونیکی

۱۷-۳-۱- توسعه ابزارها و تجهیزات پرداخت الکترونیکی

در سال ۱۳۸۷، تعداد ابزارها و تجهیزات پرداخت الکترونیکی در شبکه بین بانکی کشور رشد قابل قبولی داشت؛ هرچند در مقایسه با رشد شتابان سال‌های گذشته، از شتاب رشد ابزارها و تجهیزات مزبور تا حدی کاسته شد. در سال مورد بررسی، تعداد کارت‌های صادر شده توسط شبکه بانکی کشور با ۵۵/۷ درصد رشد به ۶۰/۱ میلیون عدد بالغ گردید. از این تعداد، ۸۰ درصد (۴۸/۱) میلیون عدد) کارت برداشت (بدهی^(۱))، ۱۹/۵ درصد (۱۱/۷ میلیون عدد) کارت‌های پیش‌پرداخته^(۲) (کارت خرید/هدیه) و تنها نیم درصد (۳۲۸ هزار عدد) کارت اعتباری^(۳) بود. علاوه بر این، حدود ۱۲ هزار فقره کارت به صورت کارت پول الکترونیکی صادر شده است.

- ۱- Debit Card
- ۲- Prepaid Card
- ۳- Credit Card

جدول ۱۷-۴- تعداد ابزارها و تجهیزات پرداخت الکترونیکی

درصد تغییر	پایان سال		
	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۵۵/۷	۶۰۰۷۸۲۷۱	۳۸۵۹۳۲۸۳	کارت بانک‌ها
۳۰/۷	۱۲۹۵۹	۹۹۱۷	خودپردازها
۷۸/۹	۷۶۳۹۳۸	۴۲۷۰۸۲	پایانه‌های فروش
۲۴/۶	۲۷۰۴۸	۲۱۷۰۷	پایانه‌های شعب

بدین ترتیب، تعداد کارت صادر شده به ازای هر فرد در پایان سال ۱۳۸۷ به ۰/۸ رسید که نسبت به رقم سال ۱۳۸۶ (۰/۵)، رشدی چشمگیر نشان می‌دهد. تعداد دستگاه‌های خودپرداز^(۴) طی سال ۱۳۸۷ با ۳۰/۷ درصد رشد به ۱۲۹۵۹ دستگاه رسید. تعداد پایانه‌های شعب نیز که برای دریافت یا انتقال الکترونیکی وجه از طریق کارت داخل شعب بانک‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد، ۲۴/۶ درصد رشد یافت و به ۲۷۰۴۸

۴- Automated Teller Machine(ATM)

گزارش اقتصادی و ترازنامه سال ۱۳۸۷

شعب فزاینده و برای پایانه‌های فروش کاهنده بود. با وجود رشد چشمگیر ابزارها و تجهیزات مزبور، انتظار می‌رود در آینده روند رو به رشد آنها همچنان تداوم یابد.

جدول ۱۷-۵- ترکیب کارت‌های بانکی صادره

درصد تغییر	پایان سال		توسط شبکه بانکی
	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۵۹/۳	۴۸۰۶۲	۳۰۱۶۳	کارت برداشت
۲۴/۰	۳۲۸	۲۶۵	کارت اعتباری
۴۳/۱	۱۱۶۸۸	۸۱۶۶	کارت خرید/هدیه
۳۴/۸	۱۱/۹	۸/۸	کارت پول الکترونیکی

(هزار عدد)

دستگاه رسید. تعداد پایانه‌های فروش^(۱) طی این سال رشد ۷۸/۹ درصدی را تجربه کرد و به ۷۶۴ هزار دستگاه رسید. رشد بالای تعداد پایانه‌های فروش در مقایسه با خودپردازها نشان‌دهنده جهت‌گیری مناسب شبکه بانکی کشور در گسترش بیشتر پرداخت‌های الکترونیکی در سطح کشور است. در پایان سال ۱۳۸۷، نسبت تعداد کارت‌های صادره به ازای هر دستگاه خودپرداز، پایانه شعب و پایانه فروش به ترتیب ۴۶۳۶، ۲۲۲۱ و ۷۹ کارت بود که با توجه به رشد تعداد کارت‌های صادره در سال ۱۳۸۷، روند نسبت‌های مزبور برای خودپردازها و پایانه‌های

کادر شماره ۱۴- انواع ابزارهای پرداخت کارتی در نظام بانکی کشور

- ۱- کارت‌های با نام، شامل تمامی کارت‌های متصل به انواع حساب و کارت‌های اعتباری است که علاوه بر تعریف دارنده آن در پایگاه داده سامانه کارت، مشخصات دارنده بر روی کارت نیز درج می‌شود. کارت‌های با نام به انواع زیر تقسیم می‌گردند:
  - ۱-۱- کارت‌های برداشت^(۱)، که عبارتند از هر نوع کارت متصل به یک یا چند حساب سپرده‌ای نزد بانک.
  - ۱-۲- کارت‌های اعتباری^(۲)، که عبارتند از هر نوع کارت متصل به یک خط اعتباری با سقف معین تخصیص‌یافته از طرف بانک به دارنده کارت، که او را قادر می‌سازد بدون داشتن سپرده نسبت به پرداخت وجه کالا و خدمات مبادرت نماید.
  - ۲- کارت‌های بی‌نام یا پیش‌پرداخته^(۳)، که مشخصات دارنده آن بر روی کارت درج نمی‌شود. این کارت‌ها به انواع زیر تقسیم می‌شوند:
    - ۱-۲- کارت‌های بی‌نام دارای سوابق هویتی در سامانه متمرکز کارت، نظیر کارت‌های خرید بی‌نام و برخی بن‌کارت‌ها، که معمولاً به صورت گروهی صادر می‌شوند.
    - ۲-۲- کارت‌های بی‌نام فاقد سوابق هویتی در سامانه متمرکز کارت، که ماهیتاً قابل انتقال به غیر هستند و شامل انواع زیر می‌گردد:
      - ۱-۲-۲- کارت‌های برخط^(۴)، نظیر کارت‌های هدیه، که انجام تراکنش توسط آنها مستلزم تایید توسط سامانه‌های متمرکز کارت است.
      - ۲-۲-۲- کارت‌های برون‌خط^(۵)، نظیر کارت‌های کیف پول الکترونیکی^(۶)، که انجام تراکنش توسط آنها می‌تواند بدون نیاز به تعامل با سامانه‌های متمرکز کارت صورت پذیرد. در این‌گونه کارت‌ها، ارزش پولی مستقلاً بر روی خود کارت و معمولاً در تراشه^(۷) آن ذخیره می‌گردد.

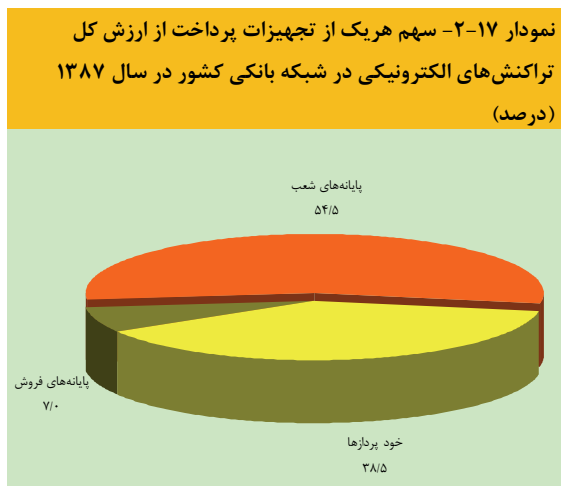
کارت‌های بی‌نام فاقد سوابق هویتی، در حکم پول نقد بوده و با توجه به اینکه - همانند اسکناس و مسکوک- ردیابی تراکنش‌ها و تشخیص هویت دارنده آن میسر نیست، در صورت مفقود شدن یا سرقت این کارت‌ها، دارنده کارت و رمز مربوط به آن صاحب کارت شناخته می‌شود. با این حال، بانک‌ها مکلفند برای این قبیل کارت‌ها - نظیر سایر کارت‌های پرداخت- حداقل خدمات مانده‌گیری و تغییر رمز را تعریف نمایند.

- ۱- Debit card
- ۲- Credit card
- ۳- Prepaid card
- ۴- Online
- ۵- Offline
- ۶- Electronic purse(e-money)
- ۷- Chip

۱- Point of Sale(POS)

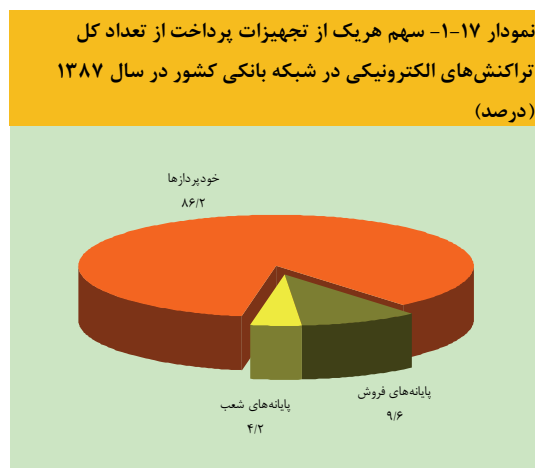
۱۷-۳-۲- گسترش مبادلات الکترونیکی

درصد بود؛ در حالی که سهم پایانه‌های فروش از تعداد و ارزش کل تراکنش‌های انجام شده در پایانه‌های الکترونیکی کشور در این سال به ترتیب ۹/۶ و ۷ درصد بود. این عملکرد نشان می‌دهد که استفاده از پایانه‌های فروش در سطح جامعه گسترش محدودی داشته و در مقابل، استفاده از خودپردازها عمدتاً به منظور دریافت پول و پرداخت آن در مبادلات نقدی کماکان نقش پررنگ‌تری دارد. انتظار می‌رود با گسترش بیشتر کارت‌های اعتباری و کارت‌های پیش‌پرداخته و دسترسی به پایانه‌های فروش در سراسر کشور، بر سهم تراکنش‌ها در پایانه‌های فروش افزوده شود و نقش پول نقد در مبادلات کاهش یابد. نکته مهم دیگری که باید به آن توجه شود سهم قابل توجه پایانه‌های شعب از کل مبلغ تراکنش‌ها (۵۴/۵ درصد) در پایان سال ۱۳۸۷ است. در این سال پایانه‌های شعب عمدتاً برای مشاهده موجودی حساب کارت و نقل و انتقال الکترونیکی وجوه در میان شعب مختلف بانک‌ها به کار می‌رفت. همچنین، انتقال بین‌بانکی وجوه تا ۱۵۰ میلیون ریال در شبانه‌روز از طریق پایانه‌های شعب بانک‌ها در سال ۱۳۸۷ امکان‌پذیر شد. استفاده از خدمات پایانه‌های شعب موجب شده است که نیاز به استفاده از وجوه نقد و چک‌های رمزارز بین‌بانکی برای انتقال وجوه از یک بانک به بانک دیگر کاهش یابد.

سهم بالایی از تراکنش‌های الکترونیکی در سطح شبکه بانکی کشور، تراکنش‌های بین‌بانکی است که از طریق

در سال ۱۳۸۷، در کنار توسعه تجهیزات و فن‌آوری پرداخت الکترونیکی، مبادلات الکترونیکی نیز رشد داشت. تعداد و مبلغ کل تراکنش‌های الکترونیکی انجام شده در شبکه بانکی طی سال ۱۳۸۷ به ترتیب به ۹۲۸ میلیون عدد و ۶۸۲۱۳۳ میلیارد ریال بالغ گردید. تعداد تراکنش‌های انجام شده از طریق خودپردازها، پایانه‌های فروش و پایانه‌های شعب در سال ۱۳۸۷ نسبت به سال ۱۳۸۶ به ترتیب از رشدی معادل ۳۰/۵، ۱۶۲/۹ و ۲۲/۵ درصد برخوردار بود. این امر سبب شد تا ارزش تراکنش‌ها در پایانه‌های مزبور به ترتیب معادل ۷۶/۰، ۱۲۶/۹ و ۴۰/۱ درصد طی دوره مورد نظر افزایش یابد. میانگین تعداد کل تراکنش‌های انجام شده به ازای هر کارت در این سال ۱۵/۴ تراکنش بود. تعداد تراکنش‌های انجام شده به ازای هریک از دستگاه‌های خودپرداز، پایانه شعب و پایانه فروش طی سال به ترتیب ۶۱۷۱۰، ۱۴۴۶ و ۱۱۶ تراکنش بود. بر این اساس، میانگین مبلغ هر تراکنش انجام شده در خودپردازها، پایانه‌های فروش و پایانه‌های شعب به ترتیب ۳۲۹، ۵۴۰ و ۹۴۹۴ هزار ریال بود.

در سال مورد بررسی، با وجود رشد قابل توجه تعداد و ارزش تراکنش‌های انجام شده در پایانه‌های فروش، بخش عمده تراکنش‌ها در خودپردازها انجام شد. سهم خودپردازها از تعداد و مبلغ کل تراکنش‌ها در سال ۱۳۸۷ به ترتیب ۸۶/۳ و ۳۸/۵

گزارش اقتصادی و ترازنامه سال ۱۳۸۷

تراکنش رسید. این امر سبب شد تا رقم کل خالص تراکنش‌های پردازش شده در مرکز شتاب در این سال به ۳۲۲۲۴ میلیارد ریال بالغ گردد که نسبت به سال ۱۳۸۶ معادل ۸۱/۴ درصد رشد نشان می‌دهد. همچنین، ارزش ناخالص تراکنش‌های مزبور معادل ۲۱۲۲۴۹ میلیارد ریال بود. سهم پایانه‌های فروش از تعداد تراکنش‌های بین‌بانکی به ۱۰/۸ درصد رسید که نسبت به رقم سال ۱۳۸۶ (۵/۸ درصد) رشد مطلوبی را نشان می‌دهد.

شبکه تبادلات الکترونیکی بین‌بانکی (شتاب) انجام می‌گیرد. سهم مرکز شتاب از مجموع تعداد تراکنش‌های انجام شده در خودپردازها و پایانه‌های فروش طی سال ۱۳۸۷، به ترتیب معادل ۵۸/۶ و ۶۳/۵ درصد بود. بر این اساس، تعداد تراکنش‌های بین‌بانکی پردازش شده در مرکز شتاب از طریق خودپردازها و پایانه‌های فروش در سال ۱۳۸۷ به ترتیب با رشدی معادل ۳۰/۴ و ۱۵۶ درصد به ۴۶۸۴۲۷ و ۵۶۴۵۲ هزار

جدول ۱۷-۶- تعداد و ارزش تراکنش‌های الکترونیکی در شبکه بانکی کشور

رشد(درصد)	مبلغ تراکنش‌ها(میلیارد ریال)		رشد(درصد)	تعداد تراکنش‌ها(هزار)		
	۱۳۸۷	۱۳۸۶		۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۵۶/۶	۶۸۲۱۳۳	۴۳۵۵۱۲	۳۶/۸	۹۲۷۶۸۳	۶۷۸۳۰۷	تراکنش‌های شبکه بانکی
۷۶/۰	۲۶۲۷۳۳	۱۴۹۲۴۲	۳۰/۵	۷۹۹۶۹۸	۶۱۲۵۷۵	خودپردازها
۱۲۶/۹	۴۷۹۷۵	۲۱۱۴۳	۱۶۲/۹	۸۸۸۶۱	۳۳۷۹۴	پایانه‌های فروش
۴۰/۱	۳۷۱۴۲۵	۲۶۵۱۲۷	۲۲/۵	۳۹۱۲۴	۳۱۹۳۸	پایانه‌های شعب

جدول ۱۷-۷- تعداد تراکنش‌های بین‌بانکی پردازش شده و حجم خالص تبادلات بین‌بانکی پایاپای شده در مرکز شتاب

رشد(درصد)	مبلغ تراکنش‌ها(میلیارد ریال)		رشد(درصد)	تعداد تراکنش‌ها(هزار)		
	۱۳۸۷	۱۳۸۶		۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۸۱/۴	۳۲۲۲۴	۱۷۷۶۶	۳۷/۷	۵۲۴۸۷۹	۳۸۱۱۸۴	کل تبادلات شتاب(۱)
θ	∞	∞	۳۰/۴	۴۶۸۴۲۷	۳۵۹۱۳۴	خودپردازها
θ	∞	∞	۱۵۶/۰	۵۶۴۵۲	۲۲۰۵۰	پایانه‌های فروش

۱- آمار مربوط به خودپردازها شامل پایانه‌های شعب و آمار مربوط به پایانه‌های فروش شامل اینترنت، تلفن ثابت و تلفن همراه می‌باشد.

صعودی دارد. سهم خودپردازها، پایانه‌های شعب و اینترنت از تعداد کل تراکنش‌های انجام شده از طریق سحاب به ترتیب ۹۷/۶، ۲/۳ و ۰/۱ درصد و سهم آنها از ارزش کل این تراکنش‌ها به ترتیب ۸۷/۶، ۱۲/۳ و ۰/۱ درصد بود. پیش‌بینی می‌شود با توسعه این خدمت در سطح شبکه بانکی، در آینده استفاده از حواله‌های الکترونیکی گسترش یافته و استفاده از خدمات جایگزین چون تبادلات از طریق چک‌های بین‌بانکی، ایران چک و اسکناس، به طور نسبی کاهش یابد.

۱۷-۴-۲- ساتنا

در سال ۱۳۸۷، با رویکرد خدمت‌رسانی به مشتریان بانک‌ها، انتقال آنی ووجه به شکل الکترونیکی مشتری به مشتری به عنوان خدمتی فراگیر در سبد محصولات سامانه تسویه ناخالص آنی (ساتنا) قرار گرفت. این خدمت برای مشتریان

۱۷-۴- نظام تسویه الکترونیکی

۱۷-۴-۱- سحاب

سامانه حواله الکترونیکی بین‌بانکی امکان انتقال آنی وجه به کمک مرکز شتاب را تا مبلغ سی میلیون ریال در شبانه‌روز از طریق خودپردازها و اینترنت و تا یکصد و پنجاه میلیون ریال در شبانه‌روز از طریق پایانه‌های شعب بانک‌ها برای پرداخت‌های بین‌بانکی از طریق کارت به صورت برخط^(۱) و آنی^(۲) فراهم می‌سازد.

در سال ۱۳۸۷، تعداد ۸۵۵۱ هزار مورد انتقال وجه به ارزش ۳۰۴۱۷ میلیارد ریال در شبکه بانکی از طریق این سامانه صورت گرفت و میزان استفاده از آن کماکان روند

۱- Online

۲- Real Time

۱۷-۵- ارزش کل مبادلات

مقایسه ارزش کل مبادلات انجام شده در کشور در سال ۱۳۸۷ با سال ۱۳۸۶ نشان می‌دهد که علی‌رغم افزایش ۹ درصدی ارزش اسمی مبادلات، ارزش واقعی این مبادلات (با احتساب افزایش ۲۵/۴ درصدی شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی) با ۱۳/۱ درصد کاهش مواجه بود.

انتشار ایران‌چک‌های بانک مرکزی و جایگزینی آن با چک‌پول‌های صادره توسط بانک‌ها در سال ۱۳۸۷ موجب کاهش ارزش (ناخالص) مبادلات ایران‌چک‌های صادره توسط بانک‌ها و همچنین، کاهش ارزش (ناخالص) مبادلات چک‌های عادی (شامل بانک‌چک‌ها) در اتاق پایاپای اسناد بانکی گردید. در مقابل، انتشار ایران‌چک بانک مرکزی موجب افزایش حجم اسکناس و مسکوک در دست اشخاص گردید که به دلیل گردش بدون محدودیت آن در معاملات نقدی و نامشخص بودن تعداد دفعات گردش آن در هر سال، در این محاسبات منظور نشده است.

بانک‌ها و برای انواع حساب‌ها - اعم از متمرکز و سنتی - ارائه شد. همچنین، با اتخاذ سیاست تشویقی برای ترغیب عموم به استفاده از این خدمات، کف مبلغ تراکنش و همچنین کارمزد خدمات «ساتنا» حذف شد و این امکان فراهم گردید که مشتریان بتوانند حواله‌های الکترونیکی مبتنی بر حساب خود را بدون محدودیت مبلغ و بدون پرداخت کارمزد از بانک‌های خود مطالبه نمایند. مجموعه این عوامل باعث شد نظام‌های پرداخت کشور تحول پر دامنه‌ای را از نظر ایمنی و سرعت در مبادلات بانکی تجربه نماید. بر این اساس در سال ۱۳۸۷، تعداد تراکنش‌ها در ساتنا به ۲۶۸ هزار عدد و مبلغ آن به ۲۹۷۱/۸ هزار میلیارد ریال بالغ گردید که به ترتیب از ۹۹۴/۵ و ۹۰ درصد رشد نسبت به سال ۱۳۸۶ برخوردار بود. سهم عمده تعداد تراکنش‌ها در سال ۱۳۸۷ مربوط به تراکنش‌های مشتری به مشتری (۸۵/۵ درصد) و سهم عمده مبلغ تراکنش‌ها مربوط به اسناد پوششی بانک مرکزی و تسویه نتیجه مبادلات مرکز شتاب و اتاق پایاپای اسناد بانکی (۸۱/۸ درصد) بود.

جدول ۱۷-۸- تعداد و مبلغ تراکنش‌ها در سامانه تسویه ناخالص آنی

رشد (درصد)	مبلغ (میلیارد ریال)		رشد (درصد)	تعداد		
	۱۳۸۷	۱۳۸۶		۱۳۸۷	۱۳۸۶	
-۱۰/۱	۳۹۱۰۸۰	۴۳۵۱۴۳	۱۴۲/۵	۲۰۴۰۸	۸۴۱۶	بانک به بانک
۱۶۷/۶	۱۴۸۳۳۰	۵۵۴۳۱	☐	۲۲۸۶۴۶	۱۴۹۳	مشتری به مشتری
۱۲۶/۶	۲۴۳۲۴۱۵	۱۰۷۳۶۶۴	۲۷/۳	۱۸۵۰۷	۱۴۵۳۶	اسناد پوششی بانک مرکزی، اتاق پایاپای اسناد بانکی و مرکز «شتاب»
۹۰/۰	۲۹۷۱۸۲۵	۱۵۶۴۲۳۸	☐	۲۶۷۵۶۱	۲۴۴۴۵	جمع

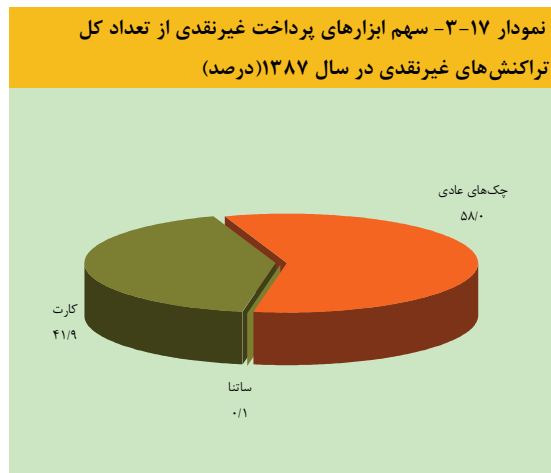
سهم از ارزش کل مبادلات به این ابزار پرداخت اختصاص داشت. با وجود رشد ۱۲۶/۹ درصدی ارزش تراکنش‌ها در پایانه‌های فروش در سال ۱۳۸۷، تنها سهمی معادل ۰/۵ درصد از ارزش کل مبادلات به این پایانه‌ها اختصاص داشت، در حالی که سهم خودپردازها از ارزش کل مبادلات با ۱/۱ واحد درصد افزایش از ۱/۷ درصد در سال ۱۳۸۶ به ۲/۸ درصد در سال ۱۳۸۷ رسید.

بر خلاف مبادلات انجام شده از طریق انواع چک، مبادلات الکترونیکی در سال ۱۳۸۷ با افزایش مواجه بود. بر این اساس، سهم مبادلات الکترونیکی از ارزش کل مبادلات طی سال ۱۳۸۷ معادل ۳/۲ واحد درصد افزایش و در مقابل، حجم مبادلات با استفاده از ایران‌چک‌های صادره توسط بانک‌ها و چک‌های عادی به همین میزان کاهش یافت. با وجود رشد پایین ارزش مبادلات چک‌های عادی، کماکان بالاترین

۱۷-۶- سهم ابزارهای پرداخت غیرنقدی

تراکنش‌های کارت، سهم این نوع تراکنش‌ها از کل ارزش تراکنش‌های غیرنقدی در سطح ۴/۸ درصد محدود گردد.

علی‌رغم توسعه بانکداری الکترونیکی و گسترش ابزارها و تجهیزات پرداخت الکترونیکی طی سال‌های اخیر، چک‌های عادی در سال ۱۳۸۷ نیز همانند سال ۱۳۸۶ بیشترین سهم را از لحاظ تعداد و ارزش در کل پرداخت‌های غیرنقدی داشت. چک‌های عادی^(۱) ۵۸ درصد از تعداد کل تراکنش‌های غیرنقدی را در سال ۱۳۸۷ به خود اختصاص داد که با توجه به میانگین بالای ارزش هر تراکنش (۴۶۰۶۱ هزار ریال)، سهم آن در ارزش کل تراکنش‌های غیرنقدی به ۹۳/۵ درصد بالغ گردید. در مقابل، میانگین ارزش هر تراکنش کارت در سال ۱۳۸۷ معادل ۳۲۷۷ هزار ریال بود که موجب شد با وجود سهم ۴۱/۹ درصدی تعداد

جدول ۱۷-۹- سهم ابزارهای پرداخت غیرنقدی از تعداد و مبلغ کل تراکنش‌های غیرنقدی

متوسط ارزش هر تراکنش (هزار ریال)	سهم از ارزش (درصد)		سهم از تعداد (درصد)		
	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۳۲۷۷	۴۳۵۵	۴/۸	۳/۷	۴۱/۹	کارت (۱)
۴۶۰۶۱	۲۸۵۹۵	۹۳/۵	۹۵/۶	۵۸/۰	چک‌های عادی (۲)
۶۴۸۷۳۲	۳۷۱۲۷۲۶۱	۱/۷	۰/۷	۰/۱	ساتنا (۳)
۲۸۵۶۸	۲۳۸۵۹	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع

- شامل تراکنش‌های مربوط به پایانه‌های فروش و شعب بوده و خودپردازها را در بر نمی‌گیرد. البته، بخشی از تراکنش‌های انجام شده در خودپردازها مربوط به مواردی بجز دریافت پول نقد از دستگاه است (به عنوان مثال، پرداخت قبوض و انتقال وجه) که به علت در دسترس نبودن ارقام تفکیکی در این محاسبه منظور نشده است.
- تنها مربوط به چک‌های عادی تحویلی به اتاق پایاپای اسناد بانکی است.
- تنها تبادلات مشتری به مشتری را شامل می‌شود.

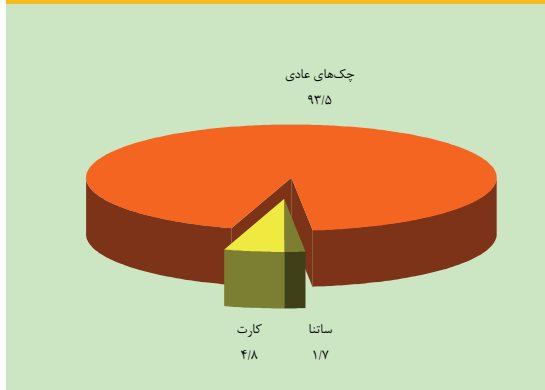
جدول ۱۷-۱۰- ارزش کل مبادلات از طریق ابزارها و تجهیزات پرداخت در شبکه بانکی کشور

تغییر در سهم (واحد درصد)	سهم از ارزش کل مبادلات (درصد)		سهم از رشد (واحد درصد)	رشد (درصد)	ارزش (هزار میلیارد ریال)		
	۱۳۸۷	۱۳۸۶			۱۳۸۷	۱۳۸۶	
-۴/۰	۳/۴	۷/۴	-۳/۷	-۴۹/۷	۳۲۰	۶۳۶	ایران چک‌های صادره توسط بانک‌ها
-۰/۸	۸۷/۶	۸۶/۸	۸/۷	۱۰/۰	۸۱۴۹	۷۴۰۶	چک‌های عادی
۱/۱	۲/۸	۱/۷	۱/۳	۷۶/۰	۲۶۳	۱۴۹	خودپردازها
-۰/۳	۰/۵	۰/۲	۰/۳	۱۲۶/۹	۴۸	۲۱	پایانه‌های فروش
-۰/۹	۴/۰	۳/۱	۱/۲	۴۰/۱	۳۷۱	۲۶۵	پایانه‌های شعب
-۰/۹	۱/۶	۰/۶	۱/۱	۱۶۷/۶	۱۴۸	۵۵	ساتنا (مشتری به مشتری)
۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۹/۰	۹/۰	۹۳۰۰	۸۵۳۳	کل مبادلات (اسمی)
				-۱۳/۱	۵۰۷۳	۵۸۳۶	کل مبادلات (واقعی)

توضیح: برای محاسبه ارقام واقعی از شاخص قیمت مصرف‌کننده (CPI) استفاده شده است.

۱- تنها ارقام تعداد و مبلغ چک‌های عادی تحویل شده به اتاق پایاپای اسناد بانکی را شامل می‌شود.

نمودار ۱۷-۴- سهم ابزارهای پرداخت غیرنقدی از ارزش کل تراکنش‌های غیرنقدی در سال ۱۳۸۷ (درصد)

در سال ۱۳۸۷، تسویه وجوه مشتریان در ساتنا به دلیل اتخاذ سیاست تشویقی و حذف کف مبلغ تراکنش و کارمزد خدمات با استقبال بیشتری روبه‌رو شد، به طوری که ۰/۱ درصد از تعداد کل تراکنش‌های غیرنقدی را به خود اختصاص داد. از آنجا که تبادلات ساتنا عموماً به صورت وجوه عمده صورت گرفته است، تبادلات انجام شده سهمی معادل ۱/۷ درصد از ارزش کل تراکنش‌های غیرنقدی را به خود اختصاص داد. انتظار می‌رود با افزایش آگاهی عمومی، استفاده از سامانه ساتنا در آینده گسترش یابد و سهم بالاتری را از نظر تعداد و ارزش تبادلات غیرنقدی وجوه به خود اختصاص دهد.